

Weininger Andor – a magyar nyelv és az emigráció

Kezünk nélkül nem fest az ecsetünk, értelmünk nélkül nem mozog a kezünk, és ideáljaink nélkül még az eszünk sem gondolkodik a helyes irányban. Szabálytalanságaink ezért szinte maguktól megszületnek bennünk, szabályosságaink azonban ideáljainkból fakadnak, végső soron csakis szakrális ideáljainkból szülehetnek meg, koncentráltágunk állapotában. Emberi természetünk sajátja a minden más dimenziótól független, a csak szellemi koncentráltágra való képesség.

Weininger Andor a magyar kultúrában nevelkedett. Minden fontos és átélt dolog oka évtizedekkel korábban keresendő.

Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc egy és háromnegyed évig tartott. Fejleményeit és keserű végét az osztrák és a cári hadsereg túlsúlya döntötte el. A magyar társadalmi fejlődés a leverett forradalom után bekövetkező megtorlás és kegyetlen Habsburg elnyomás miatt sajátos irányban alakult, nem úgy, mint Franciaországban, Németországban vagy Ausztriában. Weininger fiatal éveinek társadalmi körülményeit döntően ezek a múltbéli okok határozták meg.

A XIX. század utolsó két-három évtizedében az értelmiség gondolkodása összeegyeztethetetlenül és végletesen kettészakadt: az egyik csoport továbbra is szellemileg tájékozódott, a másik viszont váratlanul materialisztikusan és politikailag.

„Ezzel sarlatánok ingoványába kerültünk, meglazult az energiánk, a nap iránti szeretetünk, megszűnt az egyenes isteni összeköttetésünk s közvetítők útján kicsírázott bennünk az önmagunkba fojtott ingadozásunk.” – fogalmazott Csontváry Kosztka Tivadar, az első világháború előtti korszak legfontosabb magyar művésze.

Csontváry patikáját a Tanácsköztársaság napjaiban államosították, ő pedig Budapesten éhen halt. 1953-ban sírját hivatalosan kihantolták, és minisztériumi elhatározás következtében (nem akarták a sírhely bérleti díját további 25 évre kifizetni) csontjait tömegsírhoz dobták.

Magyarország az első világháború alatt elvérzett, azután pedig kirabolták az országot.

A Tanácsköztársaság 133 napját követően a veszített háború ürügyén 1920. június 4-én a trianoni döntéssel a Magyar Királyságot megfosztották területének 72 százalékától.

A katasztrofális körülmények ellenére mégis virágzott a művészeti élet. A Tanácsköztársaság ideje alatti szerepvállalástól függően, annak bukása után a művészek egyik fele itthon maradt, a másik része viszont emigrált. Weininger Andor is ekkor hagyta el Magyarországot, és soha többet nem tért ide vissza.

Emigránsként három dolgot mindenképpen magával vihet az ember: a tehetségét, a képzettségét és az anyanyelvét. Persze akármerre megyünk a világban, a szabadság utáni vágy is mindig ott lakik a lelkünk mélyén.

Sir John Bowring (1792–1872), angol nyelvész és műfordító, aki sok nyelvet beszélt és sok magyar költeményt fordított angolra, „A magyar költészet” (Poetry of The Magyars) 1830-ban megjelent könyvének előszavában a magyar nyelvről a következőket írta:

„A magyar nyelv messzire megy vissza. Egészen sajátos módon fejlődött, és szerkezetének kialakulása olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb európai nyelv még nem is létezett. Önmagában

következésként és szilárdan fejlődött nyelv, amelyben logika van, sőt matézis, az erő, a hangzatok minden hajlékonyságával és alakíthatóságával. Az angol ember legyen büszke arra, hogy nyelve az emberi történelem eposzát tünteti fel. Ki lehet mutatni eredetét, kivehető, szétválasztható benne az idegen rétegek, amelyek a különböző népekkel való érintkezés során ráakódtak. Ezzel szemben a magyar nyelv egyetlen darabból álló terméskő, amelyen az idők viharai karcolást sem ejtettek. Nem szorul senkire, nem kölcsönöz, nem alkudozik, nem ad és nem vesz senkitől. E nyelv a nemzeti önállóság, a szellemi függetlenség legrégebb és legfényesebb emléke. Amit a tudósok nem tudnak megfejteni, azt mellőzik. Ez a nyelvészetben is így van, éppen úgy, mint a régészetben. Az egyiptomi régi templomok egyetlen kőből készült padolatát sem tudjuk megmagyarázni, honnan, melyik hegységből vágta ki e csodálatos tömegeket. A magyar nyelv eredetisége még ennél is csodálatosabb tünemény. Aki megfejti, az isteni titkot boncoland, annak is első tételét.

– Kezdetben vala az Ige és az Ige vala az Isten, s az Isten vala az Ige.”

Ezzel szemben a nyugati nyelvészek, Saussure, Chomsky és mások, a különböző nyelvek vizsgálatakor abból a meggyőződésükből indultak ki, hogy a nyelvi jelenségeket esetlegeseknek és véletleneknek kell tekintenünk. Az általuk vizsgált nyelvekben ez bizonyosan többé-kevésbé így is van.

A magyar nyelv viszont ragozó és összerakosgató nyelv. A ragok eredetileg szavak voltak, és részben még ma is azok. A valóság egyes tartományait betűk, illetve betűkapcsolatok, mássalhangzóképletek fejezik ki, a magánhangzók és a magánhangzók illeszkedései pedig egyszerre jelentéshordozók és a beszéd dallamát meghatározó zenei törvénynek tesznek eleget. A hangtani szabályozók és a jelentésekkel kapcsolatos szerkezeti vonatkozások a nyelv egészét tekintve tiszta rendezettségben jelennek meg.

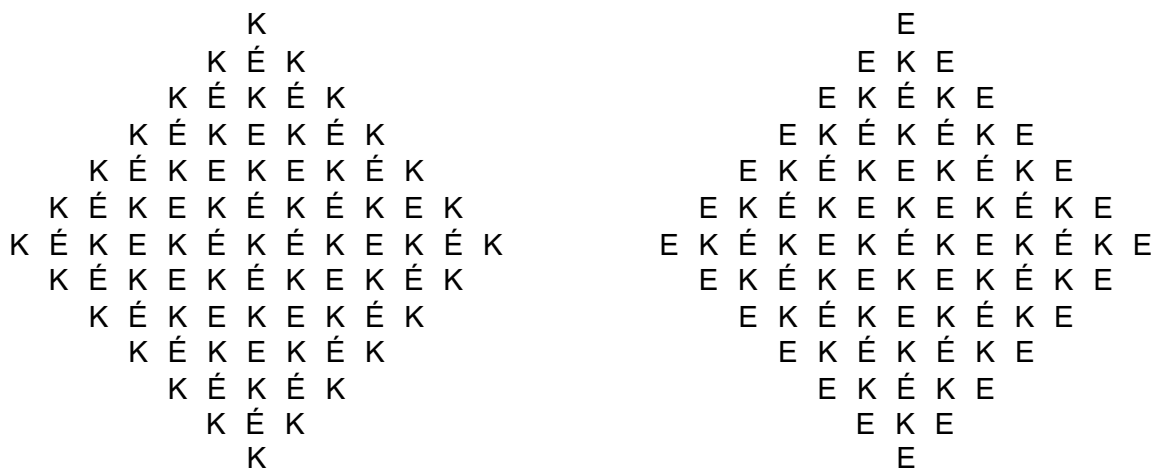
A magyar ember a mindenkori valóság érzékeléséből, a valóságban szerzett tapasztalatából indul ki, majd nyelvében egy szerves rendszer és egy logikai-matematikai rendszer egybefonódó törvényszerűségei segítségével konkrét szóképekben az egyediséget képes beszédében megfogalmazva gondolatait közölni.

Új szavakat, új kifejezéseket ragok, képzők, jelek vagy igekötők egymás mellé helyezésével, egyeztetésével, összeadásával, különböző kapcsolataival képezhet. Ezek előfordulhatnak a szavak első, második vagy akár harmadik szótagjaként.

Az ősi nyelv máig megmaradt belső szerkezeti összefüggései hallatlan tömörítő erővel, másrészt kibontakoztató műveleti képességgel rendelkeznek. Gyökök és szóbokrok nyitott rendszere alakul ki, és további szóképzésre nyújt lehetőséget. Ez a műveleti intelligencia máig töretlenül meghatározza gondolkodásunkat, alakítja tudatunkat.

A nyelv belső szerkezete és megjelenítő ereje világos, képes beszédre törekszik. Ezért állítom, hogy a szép magyar kifejezés, szóképmegfesthető. Amelyik magyar kifejezés nem megfesthető, nem is igazán szép. Szervezet és rendszer, hajlékonyság és matematika jellemzi a magyar nyelv szinte minden irányban nyitott és tovább alakítható összetettségét. A nyelv szerkezeti tulajdonságainak alakíthatóságai, finom változtathatóságai kikutathatatlanul sokrétűek, és ebből következően ugyanolyan sokirányúan tovább képezhetőek.

Példaként Kiss Dénes költő és nyelvutató két, a Kortárs című folyóiratban, 1974-ben megjelentetett különleges nyelvi alakzatát, szeretném idézni:

Ezek a sorok minden irányban olvashatóak. Jobbról balra, balról jobbra, felülről lefele, letről fölfelé és ezen kívül az egyes soroknak még különböző, változó értelmezésű olvasatuk is van.

A magyar nyelv ősi tudást őrzött meg az ősi műveltség nyelvi elemeinek megőrzése útján. Kollányi Károly A Kárpát-medence Európában című munkájában a Nyelvében él a nemzet alcím után a következők olvashatók:

„A párizsi Sorbonne nyelvészei, hogy a nyelvek ősiségét megállapíthassák, a 60-es években összehasonlításokat végeztek elektronikus számológépek segítségével. Megvizsgálták a világ kis és nagy, élő és holt nyelveit abból a szempontból, hogy melyik őrzött meg legtöbbet az ősműveltség nyelvi elemeiből, az ős-etimonokból. Az eredmény a következő volt:

a mai angol nyelv	4%	ős-etimont
a latin	5%	
a héber	5%	
csendes óceáni nyelvek	7%	
indiai munda-khol	9%	
tibeti, szanszkrit	12%	
östörök, őstürkmén	26%	
a mai magyar nyelv	68%	ős-etimont tartalmaz.”

Kiss Dénes szerint: „A nyelvünk mindennapos fürkészése talán még ennél is nagyobb arányú hangutánzó szó, szórész, hangzó jelenlétét gyanítja. Csaknem azt állíthatjuk, hogy alig van – mert alig lehet! – más gyökerű szavunk!”

Az ős-etimonok mai napig megtartották eredeti jelentésüket. Pl. az ember szó két tagból van összetéve. Az „em”-ből és a „ber”-ből. Az „em” jelentése nővel, a „ber” férfivel kapcsolatos.

Emlő, Emese, emse... be-, bel-, bele-, beléje, -beli, betyár, belefér, erő, ér...

Egy másik példa: az egészség szó azt közli velünk, hogy akkor vagyunk egészségesek, ha mindennünk megvan, azaz semmi sem hiányzik ahhoz, hogy ne legyünk betegek, mert egészségesek vagyunk.

Az ős-etimonok mai napig megmaradt élő jelentéstartalma bizonyíték, hogy nem esetlegesek és nem véletlenek. Vizsgálatukkor kiderül, hogy tapasztalataink visszaigazolják a nyelv állításait, ezért értelmünkkel hagyatkozhatunk a magyar nyelv jelentéstartalmain keresztüli eligazító szerepére. Akik magyarul beszélnek és betartják a nyelv szabályait, pusztán a természetes beszéd közben, a nyelv-

tan szintetikus szerepének köszönhetően – legalábbis részben – igazat, tehát helyeset mondanak. Még akkor is, ha tudatosan butaságokat mondanak vagy tudatosan hazudnak.

Ha nem új megismerésekről számolunk be, hanem egyszerűen csak beszélünk, akkor olyan gondolatokat is kimondunk, amelyek a nyelv belső világában élnek, nem pedig mondandónkban. Ezek a belső igazságok nem mások, mint lehetséges és egyszerűen akaratlanul is ismételt nyelvvi szintézisek.

Ezért írtam az 1977-es Kassel-i „documenta 6” katalógusában megjelent „Az átalakítás elve – a transzformációk elmélete” című írásomban:

„Amit látunk, az nem látható elemekből van összetéve, amit gondolunk, az nem gondolatokból van összetéve, hanem nyelvtani szintézis eredménye. Minden nyelvi viszonyulás érzéki a „szállítóeszközök” tekintetében, szabályai ellenben nem érzékiek, hanem strukturálisak. A képi formát meghatározó paraméterek, azaz a kép információs struktúrája nem látható, hanem valamely információs struktúrából eredő forma válik láthatóvá. Az információ formációvá, formává szervezi az anyagot.”

A legtöbb művésszel ellentétben, Weininger Andor nem szerette sem a redukciót sem a destrukciót mint módszert a művészetben. Ő inkább gyarapította képi világunkat. Rendszerelméleti elveket talált ki, hogy egyes képeit ezekből tudja kikövetkeztetni. Ezért nem volt számára stíluskérdés a konstruktivizmus. Pontos megfigyelő volt, és egyformán érdekelték a világ geometrikus és organikus összefüggései, mert azok szabályszerűségeit szerette volna megérteni. E szándékában a verbális nyelv volt segítségére, elsősorban magyar anyanyelve.

A nyelv a tudatunkban él, és mi rávetítjük nyelvünk szerkezetét a mindenkor adódó feladatainkra. A magyar nyelv bizonyos értelemben úgy ad össze gondolatokat, illetve gondolati elemeket, miként azt a 20-as évek konstruktív művészei a képzőművészetben tették.

Weininger Andor a művészetben elért eredményeit hosszú távú vállalkozásnak tekintette.

A valóságot, így a vizuális valóságot is az igazság teremti. Megerősítését viszont csak az idő hozza meg.

Budapest, 1999. augusztus

német nyelvű közlés: „Eins plus hinzu” – Ein Gespräch mit Attila Kovács am 27. Juli 1988 in Köln, in: Der unendliche Raum dehnt sich aus – Das Diözesanmuseum Köln zu Gast in der Staatlichen Kunsthalle Baden-Baden, 5. September bis 1. November 1998, katalógus

Irod.: Kiss Dénes: ÓSnyelv –nyelvŐS?, Antológia kiadó, Lakitelek, 1993.
Kiss Dénes: bábel előtt – ISTEN NYELVE, avagy képességünk a magyar nyelv Miskolci Bölcsész Egyesület, 1999.
Kiss Dénes: A magyar nyelv tana, Püski, Budapest, 1995.
Czuczor–Fogarasi szótár: Pest, 1862.
utánnomása: Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc – Nyíregyháza, 1999.
Kollányi Károly: A Kárpát-medence Európában, HungAvia · Kráter, Budapest 1991.
Varga Csaba: A kőkor nyelve, Frig Könyvkiadó, Budapest, 2003.